

De komst van de hbo-jurist in het juridisch beroepenveld

In de zomer van 2006 melden de eerste hbo-juristen¹ zich op de arbeidsmarkt. Voorlopig zijn dat er circa honderd. In de komende jaren wordt een instroom op de arbeidsmarkt van een kleine duizend per jaar verwacht. Wat gaat de komst van de hbo-jurist¹ betekenen voor de juridische beroepspraktijk?

In dit artikel zullen achtereenvolgens de vragen aan de orde komen hoe de opleiding HBO-Rechten tot stand is gekomen, wat de opleiding inhoudt en welke functies hbo-juristen op de arbeidsmarkt zullen gaan vervullen. Als uitgangspunt is hier de opleiding HBO-Rechten van de Hogeschool van Amsterdam genomen omdat de drie auteurs daar werkzaam zijn. Soms zal verwezen worden naar andere opleidingen HBO-Rechten in den lande.

Mw. T. 't Hooft is opleidingsmanager, C.L. Hoogwerf docent en mw. E.M. Oudejans teamleider van de opleiding HBO-Rechten van de Hogeschool van Amsterdam. Met dank aan mw. L. Schrijvers, voor de inspiratie bij het schrijven van dit artikel. L. Schrijvers is programmamanager hbo-instroom bij het Onderwijsinstituut Economische Wetenschappen en Econometrie, Faculteit der Economische Wetenschappen en Econometrie van de Universiteit van Amsterdam.

Een korte schets van de voorgeschiedenis

In 1998 wordt de samenwerking tussen de Universiteit van Amsterdam (UvA) en de Hogeschool van Amsterdam (HvA) concreet vormgegeven door de oprichting van het samenwerkingsinstituut Universiteit en Hogeschool van Amsterdam (UHA).

Dit instituut krijgt in 1999 de opdracht een oriënterend onderzoek te doen naar de mogelijkheden voor het ontwikkelen van een juridische opleiding op hbo-niveau.²

De aanleiding tot deze opdracht is drieërlei:

- de Faculteit der Rechtsgeleerdheid (FdR) van de UvA ziet te veel studenten uitvallen die zich niet thuisvoelen in de academische wereld. Veel van deze uitvallers geven aan wel graag iets met het recht te willen maar dan meer op de praktijk georiënteerd. Studieadviseurs kunnen hen niet verwijzen naar een verwante, echte juridische hbo-opleiding;
- scholieren met een havo-diploma betreuren het dat ze geen rechten kunnen studeren aan de universiteit en dat er geen equivalent op hbo-niveau bestaat en
- er zijn signalen uit de arbeidsmarkt dat er emploti zou zijn voor hbo-juristen.

Het onderzoek valt in drie fasen uiteen, het vooronderzoek, de ontwikkeling van het beroepsprofiel en ten slotte het ontwikkelen van het opleidingsplan.

Van deze fasen is vooral de tweede van belang. In deze fase worden in samenspraak met vertegenwoordigers uit het beroepenveld (advocatuur, rechterlijke macht, notariaat, bedrijfsleven, gemeente en provincie) de competenties benoemd die de basis zullen vormen voor het inrichten van de opleiding in de derde fase.

De meest in het oog springende competenties zijn, naast een gedegen kennis van het recht: dossiermanagement, kennis- en documentatiemanagement en project- en kwaliteitsmanagement. Met de uitkomsten van dit onderzoek ontwikkelt een team van docenten van de UvA en de HvA in het studiejaar 2001-2002 een opleidingsplan. De opleiding start als pilot in het studiejaar 2002-2003 met een beperkt aantal studenten. Tegelijkertijd starten ook de hogescholen 's-Hertogenbosch en Arnhem Nijmegen met de opleiding. Deze hogescholen maken gebruik van het in Amsterdam ontwikkelde beroeps- en opleidingsprofiel.

Een jaar later volgen nog vijf andere hogescholen. De opleidingen van deze acht hogescholen

hebben zich verenigd in het Landelijk Opleidingsoverleg. In dit overleg is het landelijk opleidingsprofiel opgesteld. Dit profiel is uitgangspunt voor de verschillende opleidingen. Binnen de curricula van de acht opleidingen treft men wel accentverschillen aan. Dat verklaart wellicht waarom de ervaringen tot nu toe bij de profilering op de arbeidsmarkt (nu eigenlijk alleen bekend bij het vinden van stageplaatsen) verschillend kunnen zijn. Zo lijken de conclusies van Van de Luytgaarden in *Ars Aequi*,³ later veelvuldig geciteerd, eerder te maken te hebben met een onduidelijke profilering van de student HBO-Rechten ten opzichte van de student Sociaal Juridische Dienstverlening (SJD) dan met een algemene tendens. Hij concludeert dat bij de keuze voor een juridisch geschoolde hbo'er eerder voor een SJD'er zal worden gekozen dan voor een hbo-jurist.⁴ En aan het einde van hetzelfde artikel stelt hij dat een hbo-student zich moet realiseren dat hij veel meer een hulpverlener dan een jurist zal worden.⁵

Onze ervaring tot nu toe lijkt een andere richting uit te wijzen.

In Amsterdam zijn de beide opleidingen (SJD en HBO-Rechten) sterk geprofileerd naast elkaar gezet, uitgaande van zeer verschillende competenties. Dat levert een beeld op van duidelijk verschillende beroepscontexten waar de studenten in terecht komen. Deze ervaringen zullen hierna nog worden toegelicht.

In 2002 zijn landelijk enige honderden studenten gestart met de opleiding HBO-Rechten. Deze eerste lichting zal zich dit jaar op de arbeidsmarkt melden. Inmiddels stromen er jaarlijks zo'n 2300 studenten in de opleidingen in. Vele honderden afgestudeerden zullen jaarlijks een baan zoeken in het juridische beroepenveld. Wat dit voor dit domein gaat betekenen laat zich voorlopig voorzichtig voorspellen uit de ontwikkelingen op het gebied van stages en afstudeeropdrachten.

De inhoud van de opleiding

Traditioneel is het hoger beroepsonderwijs sterk verbonden met de beroepspraktijk. Binnen de opleiding HBO-Rechten van de HvA worden studenten competentiegericht opgeleid, hetgeen wil zeggen dat zij aan het eind van hun vierjarige studie beschikken over de juiste combinatie van kennis, vaardigheden en houding om in de beroepspraktijk aan de slag te kunnen. Belangrijke competenties zijn onder andere: Dossiervoorbereiding, -behandeling en -afwerking, Kennis- en informatiemanagement en Project- en kwaliteitsmanagement. Met deze competenties onderscheidt de opleiding HBO-Rechten zich van de hbo-opleidingen met een juridische component, SJD en MER.

In elk blok (een studiejaar bestaat uit vier blokken van tien weken) van het curriculum vindt de competentiegerichtheid van de opleiding zijn neerslag in de theorie lijn (kennis), de vaardigheden lijn (vaardigheden) en de integratielij n (de combinatie van kennis, vaardigheden en houding).

In de theorie lijn wordt de studenten juridische kennis bijgebracht in de vorm van hoor- en werkcolleges over het gehele scala van rechtenvakken op het gebied van het materiële en formele recht (privaat-, straf- en bestuursrecht, internationaal en Europees recht). In het vierde jaar kiezen studenten voor een specialisatie (een 'minor'): privaatrecht, publiekrecht, procesrecht of mediation. Studenten kunnen daarnaast hun blik verruimen door het kiezen van een vrije minor buiten de opleiding, bijvoorbeeld op het gebied van management en organisatie.

Vaardigheden zijn binnen het hbo-onderwijs minstens zo belangrijk als kennis. Een jurist die geen brief kan schrijven, geen gesprek kan voeren en geen wet of arrest kan opzoeken is niets waard op de arbeidsmarkt. Binnen de vaardigheden lijn neemt het vak Juridische informatie- en documentatiemanagement (JIDM) een centrale rol in. Dit vak bestaat enerzijds uit de klassieke juridische vaardigheden (zoals het lezen van arresten en het oplossen van casus) en anderzijds uit het opzoeken van juridische informatie in digitale bronnen (wet- en regelgeving, jurisprudentie, modellen voor de rechtspraktijk en literatuur). Daarnaast wordt studenten geleerd juridische informatie te ordenen en toegankelijk te maken en wordt hen tevens geleerd juridische kennis te modelleren in bijvoorbeeld beslisbomen (juridisch kennismanagement).

Studenten moeten goed kunnen formuleren, structureren en argumenteren. Zij worden daarbij ondersteund door het vak Taalbeheersing. Tijdens de studie schrijven zij juridische beroepsproducten (bezwaarschriften, beschikkingen, vonnissen enzovoort), waarbij streng wordt beoordeeld op spelling en stijl.

Bij Juridisch Engels bestuderen studenten Engelstalige jurisprudentie en moeten zij onder meer een juridisch advies in het Engels opstellen.

Bij het vak Communicatieve vaardigheden wordt studenten in allerlei praktische oefenvormen geleerd te vergaderen, te presenteren, conflicten te hanteren, interviews te houden, adviesgesprekken te voeren, te debatteren, te onderhandelen en te bemiddelen.

De kennis en vaardigheden die studenten aldus hebben geleerd komen samen in de integratielijnen, welke bestaat uit projecten. In de projecten moeten studenten in groepen van zeven à acht personen juridische beroepsproducten maken, hetzij individueel hetzij gezamenlijk. En hier ligt de kracht van de opleiding HBO-Rechten. Vanuit de verschillende beroepsrollen schrijven studenten juridische adviezen, dagvaardingen, tenlasteleggingen, vonnissen, incassobrieven, vergunningaanvragen, bezwaarschriften, beslissingen op bezwaar, arbeidsovereenkomsten, koopovereenkomsten, hypotheek- en transportakten, houden zij hoorzittingen, bespreken zij jurisprudentie, voeren zij correspondentie, houden zij dossiers bij en werken zij gezamenlijk aan verslagen.

Wanneer studenten op deze wijze twee studiejaar binnencurriculair hebben geoefend met juridische beroepsproducten, gaan zij in het derde studiejaar een half jaar op stage. In het vierde studiejaar studeren zij af op een praktijkonderzoek. Deze afstudeeropdracht wordt afgerond met de 'proeve van bekwaamheid', waarin de student zijn beroepsproduct moet verdedigen in gesprek met een vertegenwoordiger uit de juridische beroepspraktijk.⁶

Arbeidsmarktperspectieven voor hbo-juristen

Dankzij een aantal maatschappelijke tendensen zijn er goede arbeidsmarktperspectieven voor de studenten die met succes de 'proeve van bekwaamheid' van HBO-Rechten hebben afgelegd.

Enkele van deze tendensen zijn de juridisering van de maatschappij, de claimcultuur en de toenemende mondigheid van de consument die zijn recht probeert te halen. Het is bijvoorbeeld deze mondige consument die vraagt om oplossingen en reacties op zijn (juridische) problemen, claims en klachten.⁷ Om de mondige consument te woord te staan, hebben organisaties deskundigen nodig die dergelijke vragen en klachten van consumenten snel, begrijpelijk, vakkundig en klantvriendelijk behandelen. Deze dienstverlening vraagt lang niet altijd een wetenschappelijke en diepgaande analytische benadering van een universitair geschoolde jurist. Een praktisch ingestelde en goed communicerende hbo-jurist is doeltreffend, efficiënt en minder duur.⁸

Een andere tendens in de maatschappij noemen wij voor het gemak 'paralisering'. Deze tendens van functiedifferentiatie is reeds zichtbaar in de medische wereld en doet ook al zijn intrede in de juridische wereld. Er wordt een tussenlaag gecreëerd voor de paralegal. Binnen de advocatuur zal de paralegal zich bijvoorbeeld bezighouden met cliëntgerichte eerstelijns hulpverlening. De hbo-jurist vult zo het gat tussen de advocaat en de secretaresse.⁹ In grote advocatenkantoren of in andere grote organisaties zal de paralegal zich gaan bezighouden met het managen van projecten of afdelingen.¹⁰ Ook als informatiemanager zal de paralegal in private en publieke instellingen werkzaam zijn. Ten slotte biedt de opkomst van alternatieve geschilbeslechting emplooi voor de paralegal. Hbo-juristen gaan werken in arbitrage- en geschillencommissies en als mediator. De paralegal vervult in alle bovengenoemde voorbeelden een zelfstandige rol, waarin de hbo-jurist naast de wo-jurist komt te werken.¹¹

De paralegals gaan hun taken vervullen in een maatschappij waarin het marktdenken zich verder ontwikkelt waardoor bestaande beroepsmonopolies voor wo-juristen ter discussie komen te staan.¹² Veranderingen in werkprocessen zijn zichtbaar bij het openbaar ministerie en rechterlijke macht en bieden eveneens mogelijkheden voor hbo-juristen.¹³ Als laatste maatschappelijke tendens noemen wij de vergrijzing met een verwachte schaarste aan afgestudeerde wo-juristen. Door de inrichting van het hbo-onderwijs is de afgestudeerde gewend om projectmatig te werken in steeds wisselende teamsamenstellingen. Ook het organisatiedenken is de hbo-jurist vertrouwd. Deze praktische en op beroepshouding gerichte benadering van het hbo-onderwijs wordt gecombineerd met inhoudelijke juridische kennis. In de opleiding zijn bijvoorbeeld de rechtsgebieden straf(proces)recht, privaatrecht(proces)recht en bestuurs(proces)recht verplichte vakken voor alle studenten. De afgestudeerde is dankzij deze inhoudelijke kennis in staat

juridisch standaardwerk te verrichten. Denk hierbij binnen de advocatuur bijvoorbeeld aan formele ontbindingen in het arbeidsrecht, niet-conflictueuze echtscheidingen en schuldsanering.¹⁴ Bij de gemeentes zal de afgestudeerde zich bijvoorbeeld bezighouden met het behandelen van bezwaarschriften. Naarmate de afgestudeerde langer in dienst is, zal hij zich meer als inhoudelijk juridisch specialist kunnen profileren.

De vakken management en economie zijn de studenten aan de opleiding HBO-Rechten niet vreemd. Dit biedt perspectieven voor de afgestudeerde die een eigen onderneming wil starten. Klantgerichte juridische hulp voor een lager tarief in deze eigen onderneming zal door cliënten worden ontdekt.

Inmiddels hebben vele studenten HBO-Rechten stage gelopen in de juridische beroepspraktijk. De grootste stageaanbieders zijn de gemeentes (en hun stadsdelen), de provincies, de centrale overheid, het (internationale) bedrijfsleven, de rechterlijke macht en het openbaar ministerie. Nieuwe lichten studenten HBO-Rechten oriënteren zich bij het vinden van een stageplaats op onontgonnen werkvelden zoals instellingen van de gezondheidszorg, toezichthouders, geschillencommissies, notaris- en deurwaarderskantoren, belangenverenigingen en advies- en informatiebureaus.

Tot op heden zijn er steeds (meer dan) genoeg stageplaatsen door en voor de studenten gevonden. Organisaties tonen zich nieuwsgierig, betrokken en geven aan dat zij door middel van het begeleiden van een stagiair ervaring op willen doen met de opleiding HBO-Rechten. In veel gevallen zijn de ervaringen met een stagiair zo positief, dat de meeste stageverlenende instellingen zich wederom aanmelden voor het bieden van een nieuwe stageplaats voor het volgende jaar, en soms zelfs van meer stageplaatsen. Ook is een tendens zichtbaar dat de stagiair na afloop van de stageperiode een baan aangeboden krijgt.

Wij verwachten dat deze huidige en toekomstige stageaanbieders de werkgevers van morgen voor de hbo-juristen zullen zijn. Een goede wisselwerking tussen de praktijk en de opleiding vindt ook plaats doordat enerzijds deeltijdstudenten van HBO-Rechten de geleerde kennis en vaardigheden direct kunnen toepassen in hun werk en anderzijds de opleiding voeden met wensen en behoeften vanuit de beroepspraktijk.

Ten behoeve van de 'proeve van bekwaamheid' verrichten de studenten HBO-Rechten gedurende een zestal maanden een onderzoek in opdracht van de juridische beroepspraktijk. De opdrachtgevers zijn veelal dezelfde organisaties die in een eerder stadium in de opleiding stageplaatsen hebben aangeboden. De werkzaamheden die de student in de slotfase van zijn studie verricht, vertonen echter grote verschillen met de werkzaamheden tijdens de stageperiode. Als stagiair loopt de student mee met dagelijkse werkzaamheden. Als praktijkonderzoeker verricht de student zelfstandig omvangrijke taken die hij ook als afgestudeerde zal verrichten. Hieronder worden enkele voorbeelden van onderzoeksopdrachten opgesomd om een beeld te schetsen van mogelijke toekomstige werkzaamheden van hbo-juristen:

- het opstellen van een juridisch informatierapport over de totstandkoming en de wijze van implementeren van kaderbesluiten in opdracht van de Hoge Raad;
- het schrijven van een aantal publieksvriendelijke en informatieve brochures over een aantal juridische onderwerpen voor (potentiële) cliënten in opdracht van een advocatenkantoor;
- het opstellen van een adviesrapport inzake de mogelijkheid tot gebruikmaking van een stedelijk model contractenbeheersysteem in opdracht van een gemeente;
- het uitvoeren van een juridische kwaliteitscontrole met betrekking tot een aantal vergunningen in het kader van een project Vereenvoudiging Vergunningen in opdracht van een gemeente en
- het opstellen van een analyserapport met betrekking tot de wijze waarop twee grote financiële instellingen hun vennootschappelijke structuur hebben geregistreerd in opdracht van een grote bank/verzekeraar.

Terwijl de eerste lichting studenten HBO-Rechten nog aan het afstuderen is, hebben zich bij ons in Amsterdam nu reeds drie advocatenkantoren, vier organisaties uit het bedrijfsleven, een notariuskantoor en een wervings- en selectiebureau bij de opleiding gemeld met de vraag of wij

onze studenten willen stimuleren bij hen te solliciteren. Dit maakt ook dat wij zeer optimistisch zijn over de arbeidsmarktperspectieven van hbo-juristen. Er worden banen gecreëerd door functiedifferentiatie, zelfs in de sectoren waarin men dat niet gewend is. De werkzaamheden die onze studenten gaan verrichten stroken met de eerste gedachten bij de ontwikkeling van HBO-Rechten. De competenties Dossiervoorbereiding, -behandeling en -afwerking, Ontwikkelen en uitvoeren van beslissingen, advies en beleid, Kennis- en informatiemanagement en Project- en kwaliteitsmanagement, blijken niet alleen uit onderzoek en in de curriculumontwikkeling van groot belang te zijn. Ook uit de stage- en afstudeerpraktijk blijkt dat zij behoren tot kernkwaliteiten van de hbo-juristen. De afgestudeerden gaan doen waarvoor zij zijn opgeleid!

Mr. T. 't Hooft, mr. dr. C.L. Hoogewerf en mr. E.M. Oudejans

NOTEN

1. [\[Terug\]](#)
Onder 'hbo-jurist' wordt de afgestudeerde van de opleiding HBO-Rechten verstaan.
2. [\[Terug\]](#)
Het verslag van dit onderzoek is gepubliceerd door L. Schrijvers, 'Reeks: samenwerking in het hoger onderwijs - HBO-Rechten in Amsterdam een feit', TH&MA vol. 10 (2003), afl. 4, p. 50-58.
3. [\[Terug\]](#)
E. van de Luytgaarden, 'Is de hbo-jurist welkom?', AA 2006, p. 75-79.
4. [\[Terug\]](#)
E. van de Luytgaarden, 'Is de hbo-jurist welkom?', AA 2006, p. 77.
5. [\[Terug\]](#)
E. van de Luytgaarden, 'Is de hbo-jurist welkom?', AA 2006, p. 79.
6. [\[Terug\]](#)
N.J.H. Huls, 'Over rechtsgolven en juridische probleemstromen', NJB 2005, 1, p. 8.
7. [\[Terug\]](#)
E. van de Luytgaarden, 'De advocaat kan eindelijk doen waarvoor hij is opgeleid?!', AA 2004, p. 773-774. R. Didde, 'De paralegal komt eraan', Mr. 2005, 2, p. 48. W. Koning, 'Het monopolie van de meester verdwijnt', Carp, 19 april 2006, p. 21.
8. [\[Terug\]](#)
M. Smilde, 'Lijn stagiaire-medewerker-compagnon moet veranderd "De advocatuur moet geen confrèreclub blijven"', Adv.bl. 2006, p. 264. E. van de Luytgaarden, 'Is de hbo-jurist welkom?', AA 2006, p. 75.
9. [\[Terug\]](#)
F. Bottenberg, 'Biedt zich aan: HBO-stagiaire', Adv.bl. 2004, p. 175.
10. [\[Terug\]](#)
R. Didde, 'De paralegal komt eraan', Mr. 2005, 2, p. 53.
11. [\[Terug\]](#)
B. Baarsma en F. Felsö, 'Een economische blik op het procesmonopolie van de advocaat', ESB 2006, p. 109.
12. [\[Terug\]](#)
HBO-Rechten, een nieuwe kans voor loopbaanontwikkeling. Notitie van de projectgroep HBO-Rechten in opdracht van de Raad voor de rechtspraak 2004.
13. [\[Terug\]](#)
E. Unger, Advocatuur op drift. Rede uitgesproken ter gelegenheid van de jaarvergadering van de Nederlandse Orde van Advocaten, 30 september 2005.

links [Over rechtshulpgolven en juridische probleemstromen](#), prof. mr N.J.H. Huls, NJB, aflevering 1 van 7 januari 2005

